

درس خارج
فقه نظام عمران شهری
جلسه ۱۹ (حریم ۵)

۹۴/۰۲/۱۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلَاةُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ

بحث در مطلب هفتم بود که در آن سعه راه‌های اصلی را مطرح کردیم. قبل از اینکه به این بحث پردازیم یک تکمله‌ای را باید برای مطلب ششم مطرح کنیم.

برخی بیان کرده‌اند که نظر ما این است که به دلیل اینکه ساختمان‌های بلند از علائم آخرالزمان است لذا استفاده از آن‌ها اشکال شرعی یا کراهت دارد. اما حرف ما این نبود؛ بلکه بیان کردیم به دلیل اینکه این مطلب در سیاق علائم منفی مطرح شده است استفاده می‌شود که این کار در شرع مبعوض است. ممکن است که علائم زیادی برای آخرالزمان مطرح شود که همه آن‌ها منفی نبوده و برخی مثبت هم باشد منتها ساختمان‌های بلند از جمله این مطالب منفی است. ثانیاً دلیل ما تنها آن روایت [از صحیح بخاری] نبود بلکه این کار مکمل ادله دیگر است. ما روایات زیادی را خوانیدم که در آن‌ها به طور صریح از ساخت ساختمان‌های بلند نهی شده است. برای مثال تعبیر «یا فاسق» برای کسی که این چنین ساختمان می‌سازد برده شده است. بیان شد که در روایت آمده است که در آسمان فرشته‌ای وجود دارد که خطاب به کسی که ساختمان خود را بالا می‌برد؛ می‌گوید یا فاسق کجا بالا می‌روی؟!

پس اولاً ما روایت بخاری را به عنوان دلیل بیان نکردیم بلکه تنها به عنوان مؤید بیان شد، ثانیاً ادله متعددی بیان کردیم که برخی از آن‌ها روایات صریحه‌ای است و ثالثاً -هم که تکمیلی بر بحث است- روایاتی که قبلاً بحث شد از صحیح بخاری است اما در منابع خود ما هم روایات متعددی در همین رابطه وجود دارد که ما این روایت را هم اضافه می‌کنیم که در آن‌ها ساخت ساختمان‌های بلند در سیاق علائم منفی روایات آمده است یعنی علائمی که در نظر شرعی مورد نکوهش قرار گرفته است.

در بحارالانوار روایتی است که مرحوم شیخ صدوق در اکمال الدین و تمام النعمة نقل کرده‌اند. این روایت از حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) است:

«حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى الْجَلُودِيُّ بِالْبَصْرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ أَرْقَمَ عَنْ أَبِي سَيَّارٍ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ الصَّحَّاحِ بْنِ مَزَاحِمٍ عَنِ النَّزَّالِ بْنِ سَبْرَةَ قَالَ: خَطَبَنَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ (علیه السلام) فَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَشَى عَلَيْهِ وَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ ثُمَّ قَالَ سَلُونِي أَيُّهَا النَّاسُ قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي ثَلَاثًا فَقَامَ إِلَيْهِ صَعْصَعَةُ بْنُ صُوحَانَ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَتَى يَخْرُجُ الدَّجَالُ فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ (علیه السلام) أَفَعَدَّ فَقَدْ سَمِعَ اللَّهَ كَلَامَكَ وَ عَلِمَ مَا أَرَدْتَ وَ اللَّهَ مَا الْمَسْئُولُ عَنْهُ بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ وَ لَكِنْ لِدَلِكْ عَلَامَاتٌ وَ هَيَّاتُ يَتَّبِعُ بَعْضُهَا بَعْضًا كَحَذْوِ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ إِنْ شِئْتَ

أَنْبَأْتُكَ بِهَا قَالَ نَعَمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ احْفَظْ فَإِنَّ عَلَامَةَ ذَلِكَ إِذَا أَمَاتَ النَّاسُ الصَّلَاةَ وَ أَضَاعُوا الْأَمَانَةَ وَ اسْتَحَلُّوا الْكَذِبَ وَ أَكَلُوا الرِّبَا وَ أَخَذُوا الرِّشَا وَ شَيَّدُوا الْبُنْيَانَ وَ بَاعُوا الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَ اسْتَعْمَلُوا الشُّفَهَاءَ وَ شَاوَرُوا النِّسَاءَ وَ قَطَعُوا الْأَرْحَامَ وَ اتَّبَعُوا الْأَهْوَاءَ وَ اسْتَحَفُّوا بِالْأَهْلَاءِ وَ كَانَ الْجِلْمُ ضَعْفًا وَ الظُّلْمُ فُخْرًا وَ كَانَتْ الْأَمْرَاءُ فَجَرَةً وَ الْوُزَرَاءُ ظَلَمَةً...»

حضرت سه بار در خطبه فرمودند: ای مردم از من بپرسید پیش از اینکه از بین شما بروم و فرصت پرسش را از دست دهید. صعصعة (از یاران بسیار فرهیخته امیرالمؤمنین علیه السلام) برخاست و به این شکل سؤال کرد: دجال چه زمانی خروج می کند؟ حضرت پاسخ می دهند: وقت خروج دجال در دست ما نیست و علم آن در پیش خداست اما خروج او علاماتی دارد. اگر می خواهی من علامات خروج او را برای تو بیان کنم. -این علامات منفی هستند یعنی علاماتی هستند که همه حوادث بد را بیان می کنند. - صعصعة عرض کرد: بله بفرماید که حضرت پاسخ داد: وقتی مردم نماز را می میرانند و نماز آن حقیقت را در بین مردم نداشته باشد، وقتی امانت را تضییع می کنند. -البته در روایاتی آمده است که مراد از این امانت «امامت» است و تضییع امانت به معنای این است که حکومت و قدرت در اختیار افراد نااهل باشد- وقتی دروغ حلال می شود -این هم به معنای آن است که در بین مؤمنان این قضیه اتفاق می افتد وگرنه در بین کفار و فاسقان که مطرح نیست- وقتی ربا و رشوه زیاد می شود و وقتی ساختمان های بلند ساخته می شود. «شَيَّدُوا الْبُنْيَانَ» شاهد بحث ما این مطلب است که تشدید بنیان اتفاق می افتد و این تشدید بنیان یکی از علائم خروج دجال است. این مطالب همه در سیاق رفتارهای مذموم شرع است.

مرحوم طریحی در مجمع البحرین شید را این گونه توضیح می دهد: «الْمُشَيَّدُ بضم الميم و تشدید الیاء و فتحها: المطول، و منه قوله تعالى: فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ. أي قصور مطولة مرتفعة مُشَيَّدَةٌ مجصصة» ساختمان مشید یعنی ساختمان بلند و معنی برج مشیده همین بروجی است که امروزه ما زیاد می بینیم. بروج مشیده یعنی ساختمان های بلند. پس ازاینجا که می فرماید: «شَيَّدُوا الْبُنْيَانَ» یعنی ساختمان های بلند ساختند. این ساختمان های بلند ساختن در کنار رشوه خواری و دروغ گویی و نماز را خراب کردن آمده است و این سیاق بیان حوادث منفی و مذموم در شرع است.

روایت به این شکل ادامه دارد: «وَالْعُرَفَاءُ حَوَنَةً وَالْقُرَاءُ فَسَقَةً وَ ظَهَرَتْ شَهَادَةُ الزُّورِ وَ اسْتُعْلِنَ الْفُجُورُ وَ قَوْلُ الْبُهْتَانِ وَ الْإِثْمُ وَ الطُّغْيَانُ وَ حُلِّيَتِ الْمَصَاحِفُ وَ زُحِرَتِ الْمَسَاجِدُ وَ طُوِّلَتِ الْمَنَارَاتُ وَ أَكْرِمَتِ الْأَشْرَارُ وَ اَزْدَحَمَتِ الصُّفُوفُ وَ اخْتَلَفَتِ الْقُلُوبُ وَ نَقِضَتِ الْعُهُودُ وَ اقْتَرَبَ الْمَوْعُودُ وَ شَارَكَ النِّسَاءُ أَزْوَاجَهُنَّ فِي التَّجَارَةِ

حِرْصاً عَلَى الدُّنْيَا وَ عَلَتْ أَصْوَاتُ الْفُسَّاقِ وَ اسْتَمِعَ مِنْهُمْ وَ كَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أُرْذَلَهُمْ وَ انْتَهَى الْفَاجِرُ مَخَافَةَ شَرِّهِ وَ صَدَّقَ الْكَاذِبُ وَ أُوثِنَ الْخَائِنُ وَ اتَّخَذَتِ الْقِيَانُ وَ الْمَعَارِفُ...»^۱

روایت دیگری هم از بحار الانوار آمده است. این روایت دیگری است و غیر از روایت قبلی است که مرحوم مجلسی آن را از جامع الاخبار روایت می کند و سند آن به جابر بن عبدالله انصاری می رسد. روایت به این شکل است:

«رَوَى جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَجَبْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حِجَّةَ الْوَدَاعِ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ ﷺ مَا افْتَرَضَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَجِّ أَتَى مُودَّعَ الْكُعْبَةِ فَلَزِمَ حَلْقَةَ الْبَابِ وَ نَادَى بِرَفِيعِ صَوْتِهِ أَيُّهَا النَّاسُ فَاجْتَمِعْ أَهْلُ الْمَسْجِدِ وَ أَهْلُ الشُّوقِ فَقَالَ ﷺ اسْمَعُوا أَنِّي قَائِلٌ مَا هُوَ بَعْدِي كَائِنٌ فَلْيُبَلِّغْ شَاهِدُكُمْ غَائِبَكُمْ ثُمَّ بَكَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى بَكَى لِإِبْكَائِهِ النَّاسُ أَجْمَعُونَ فَلَمَّا سَكَتَ مِنْ بُكَائِهِ قَالَ ااعْلَمُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ أَنَّ مَثَلَكُمْ فِي هَذَا الْيَوْمِ كَمَثَلِ وَرَقٍ لَا شَوْكَ فِيهِ إِلَى أَرْبَعِينَ وَ مِائَةٍ سَنَةٍ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ شَوْكٌ وَ وَرَقٌ إِلَى مِائَتَيْ سَنَةٍ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ شَوْكٌ لَا وَرَقَ فِيهِ حَتَّى لَا يُرَى فِيهِ إِلَّا سُلْطَانٌ جَائِرٌ أَوْ غَنِيٌّ بِخَيْلٍ أَوْ عَالِمٌ رَاغِبٌ فِي الْمَالِ أَوْ فَقِيرٌ كَذَّابٌ أَوْ شَيْخٌ فَاجِرٌ أَوْ صَبِيٌّ وَوَقِحَ أَوْ امْرَأَةٌ رَعْنَاءٌ ثُمَّ بَكَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ».

وقتی رسول اکرم ﷺ در حجه الوداع از اعمال حج خارج شدند با کعبه وداع کردند. حلقه در کعبه را گرفتن و با یک صدای بلند فرمود: مردم جمع شویم، بعد مردم جمع شدند. حضرت ادامه داد: می خواهم حوادث آینده را برای شما بگویم؛ پس شاهدین و حاضرین به غائبین خبر دهند. سپس حضرت چنان گریه کرد که مردم را به گریه انداخت. وقتی حضرت از گریه آرام شدند فرمودند: بدانید که در حال حاضر مثال شما مانند شاخه ای است که برگ دارد اما خار ندارد، بعد از مدتی این شاخه می شود شاخه برگ همراه با خار و بعد از مدتی می شود شاخه پر از خار بدون برگ.

«فَقَامَ إِلَيْهِ سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنَا مَتَى يَكُونُ ذَلِكَ فَقَالَ ﷺ يَا سَلْمَانُ إِذَا قُلْتَ عُلَمَاؤُكُمْ وَ ذَهَبَتْ قُرَاؤُكُمْ وَ قَطَعْتُمْ زَكَاتَكُمْ وَ أَظْهَرْتُمْ مُنْكَرَاتِكُمْ وَ عَلَتْ أَصْوَاتُكُمْ فِي مَسَاجِدِكُمْ وَ جَعَلْتُمْ الدُّنْيَا فَوْقَ رُءُوسِكُمْ وَ الْعِلْمَ تَحْتَ أَفْدَامِكُمْ وَ الْكَذِبَ حَدِيثَكُمْ وَ الْغِيْبَةَ فَكَهْتَكُمْ وَ الْحَرَامَ غَنِمَتَكُمْ وَ لَا يَرْحَمُ كَبِيرُكُمْ صَغِيرُكُمْ وَ لَا يُوقِّرُ صَغِيرُكُمْ كَبِيرُكُمْ فَعِنْدَ ذَلِكَ تَنْزِلُ اللَّغْنَةُ عَلَيْكُمْ وَ يُجْعَلُ بِأُسْكُمْ بَيْنَكُمْ وَ بَقِي الدِّينِ بَيْنَكُمْ لَفْظاً بِالْأَسْتِثْنَاءِ فَإِذَا أَتَيْتُمْ [أَوْتَيْتُمْ] هَذِهِ الْخِصَالِ تَوَقَّعُوا الرِّيحَ الْحَمْرَاءَ أَوْ مَسْحاً أَوْ قَذْفاً بِالْحِجَارَةِ وَ تَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ - قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَاباً مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شَيْعاً وَ يَذِيقَ بَعْضُكُمْ بِأَسِ بَعْضٍ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ»

جناب سلمان بلند شد و عرضه داشت: در چه زمانی این اتفاق می افتد که وضع ما وضع شاخه ای است که خار دارد و برگ است؟ که حضرت این موارد را شمرد.

- همه این مسائل علامات منفی است. - در ادامه روایت آمده است:

«فَقَامَ إِلَيْهِ جَمَاعَةٌ مِنَ الصَّحَابَةِ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنَا مَتَى يَكُونُ ذَلِكَ فَقَالَ ﷺ عِنْدَ تَأْخِيرِ الصَّلَاةِ وَاتِّبَاعِ الشَّهَوَاتِ وَشُرْبِ الْقَهَوَاتِ وَشَتَمِ الْإِبَاءِ وَالْأُمَّهَاتِ حَتَّى تَرُونَ الْحَرَامَ مَغْنَمًا وَالزَّكَاةَ مَغْرَمًا وَأَطَاعَ الرَّجُلُ زَوْجَتَهُ وَجَفَا جَارَهُ وَقَطَعَ رَحِمَهُ وَذَهَبَتْ رَحْمَةُ الْأَكَابِرِ وَقَلَّ حَيَاءُ الْأَصَاغِرِ وَشَيَّدُوا الْبُنْيَانَ وَظَلَمُوا الْعَبِيدَ وَالْإِمَاءَ وَشَهِدُوا بِالْهَوَى وَحَكَمُوا بِالْجَوْرِ وَيَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَاهُ وَيَحْسُدُ الرَّجُلُ أَخَاهُ وَيُعَامِلُ الشُّرَكَاءَ بِالْخِيَانَةِ وَقَلَّ الْوَفَاءُ وَشَاعَ الزِّنَاءُ وَتَزَيَّنَ الرَّجَالُ بِثِيَابِ النِّسَاءِ وَذَهَبَ عَنْهُمْ قِنَاعُ الْحَيَاءِ وَدَبَّ الْكِبْرُ فِي الْقُلُوبِ كَدَيْبِ السَّمِّ فِي الْأَبْدَانِ وَقَلَّ الْمَعْرُوفُ وَظَهَرَتِ الْجَرَائِمُ وَهُونَتِ الْعِظَائِمُ وَطَلَبُوا الْمَدْحَ بِالْمَالِ وَانْفَقُوا الْمَالَ لِلْغِنَاءِ وَشَغِلُوا فِي الدُّنْيَا عَنِ الْآخِرَةِ وَقَلَّ الْوَرَعُ وَكَثُرَ الطَّمَعُ وَالْهَرْجُ وَالْمَرْجُ وَأَصْبَحَ الْمُؤْمِنُ ذَلِيلًا وَالْمُنَافِقُ عَزِيزًا مَسَاجِدُهُمْ مَعْمُورَةٌ بِالْأَذَانِ وَقُلُوبُهُمْ خَالِيَةٌ عَنِ الْإِيمَانِ بِمَا اسْتَحَقُّوا بِالْقُرْآنِ وَبَلَغَ الْمُؤْمِنُ عَنْهُمْ كُلُّ هَوَانٍ فَعِنْدَ ذَلِكَ تَرَى وُجُوهَهُمْ وَوُجُوهَ الْأَدَمِيِّينَ وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الشَّيَاطِينِ كَلَامُهُمْ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَقُلُوبُهُمْ أَمَرٌ مِنَ الْحَنْظَلِ فَهُمْ ذَنَابٌ فَعَلَيْهِمْ ثِيَابٌ مَا مِنْ يَوْمٍ إِلَّا يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنِي [أَبِي] تَفْتَرُونَ أَمْ عَلَيَّ تَجْرُءُونَ [تَجْرُءُونَ]...»^۲.

بازهم در این روایت «شیدوا البنیان» به عنوان یکی از علائم منفی آمده است و در سیاق مواردی است که در شرع مذموم است. بنابراین اینکه گفتیم تشید بنیان در روایات به عنوان یک مطلب مذموم آمده است نه تنها در منابع اهل سنت بلکه در منابع شیعه هم به صورت متعدد وجود دارد. این روایت به طور مستقیم نهی از ساخت ساختمان های بلند می کند.

مطلب هفتم این بود که بیان شد از روایات استفاده می شود که سعه راه های اصلی مطلوب شرع است. البته از روایات می توان این استفاده را کرد که مطلق سعه راه مطلوب است اما در روایات تأکید خاصی بر سعه راه های اصلی شده است. در جلسه قبل روایتی مطرح شد که مرحوم مجلسی در بحار الانوار از قول شیخ مفید رحمته الله در الارشاد مطرح می کند. روایت این چنین است:

«رَوَى أَبُو بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ أَنَّهُ قَالَ إِذَا قَامَ الْقَائِمُ سَارَ إِلَى الْكُوفَةِ فَهَدَمَ بِهَا أَرْبَعَةَ مَسَاجِدَ وَلَمْ يَبْقَ مَسْجِدٌ عَلَى الْأَرْضِ لَهُ شَرْفٌ إِلَّا هَدَمَهَا وَجَعَلَهَا جَمَاءً وَوَسَّعَ الطَّرِيقَ الْأَعْظَمَ وَكَسَّرَ كُلَّ جَنَاحٍ خَارِجٍ عَنِ الطَّرِيقِ وَأَبْطَلَ الْكُنْفَ وَالْمِيَازِيبَ إِلَى الطَّرِيقَاتِ وَلَا يَثْرُكُ بِدَعَةٍ إِلَّا أَرَاَهَا وَلَا سُنَّةَ إِلَّا

أَقَامَهَا وَ يَفْتَتِحُ قُسْطَنْطِينِيَّةَ وَ الصَّيْنِ وَ جِبَالِ الدَّيْلَمِ فَيَمُكُّثُ عَلَى ذَلِكَ سَبْعَ سِنِينَ مِقْدَارُ كُلِّ سَنَةٍ عَشْرُ سِنِينَ مِنْ سِنِيكُمْ هَذِهِ ثُمَّ يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ، قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَكَيْفَ تَطُولُ السَّنُونَ قَالَ يَأْمُرُ اللَّهُ تَعَالَى الْفَلَكَ بِاللُّبُوثِ وَ قَلَّةِ الْحَرَكَةِ فَتَطُولُ الْأَيَّامُ لِذَلِكَ وَ السَّنُونَ قَالَ قُلْتُ لَهُ إِنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّ الْفَلَكَ إِذَا تَغَيَّرَ فَسَدَ قَالَ ذَلِكَ قَوْلُ الزَّنَادِقَةِ فَأَمَّا الْمُسْلِمُونَ فَلَا سَبِيلَ لَهُمْ إِلَى ذَلِكَ وَ قَدْ شَقَّى اللَّهُ الْقَمَرَ لِنَبِيِّهِ ص وَ رَدَّ الشَّمْسَ مِنْ قَبْلِهِ لِيُوشَعَ بْنِ نُونٍ وَ أَخْبَرَ بِطُولِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ أَنَّهُ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ.^۳

بیان شد که از این روایت استفاده می‌شود که دیوارهای مساجد باید یکسره بوده و نباید بالکن داشته و از آن بیرون آمده باشند و یا در خیابان و معابر باشند. البته ما این بحث را بعداً خواهیم کرد که کلاً در عمران و عمارت‌های اسلامی اینکه بخواهیم بالکن داشته باشیم که در راه باشد مورد نهی قرار گرفته است. شاید علت آن این باشد که بیان کردیم که وضع ساختمان‌ها و عمران شهری باید به شکلی باشد که افق باید برای مردم باز باشد و کسی که در شهر حضور دارد و یا در خیابان راه می‌رود بتوان به راحتی به افق نگاه کند. این شُرف یا بالکن‌ها یا کم بودن عرض راه‌ها که در برخی از روایات آمده مذموم است زیرا در روایت می‌فرماید: «وَوَسَّعَ الطَّرِيقَ الْأَعْظَمَ» که شاهد بحث ما هم این است که امام زمان علیه السلام راه‌های اصلی را توسعه می‌دهند.

در ادامه روایت می‌فرماید: حضرت جناح‌هایی که در راه مردم است و راه مردم را این جناح‌ها می‌بندد را می‌شکند یعنی اجازه نمی‌دهد که بالکن‌ها در راه‌ها به وجود بیایند. این «وَلَا يَتْرُكُ بَدْعَةً إِلَّا أَرَاهَا وَ لَا سُنَّةً إِلَّا أَقَامَهَا» شاهد بر این است که این نوع ساختمان در نظر شرع مصداق بدعت بوده یا حداقل مذموم است.

علاوه بر این از روایت استفاده می‌شود که به طور کل وسعت راه‌ها مطلوب است. در بحث قبل وسعت راه‌های اصلی شهر مطرح شد. اما یک روایتی وجود دارد که از آن استحباب وسعت به طور کلی استفاده می‌شود یعنی هم خانه‌ها و هم راه‌ها باید وسیع بوده و باید فاصله بین خانه‌ها هم زیاد باشد و این چسبیدگی منازل هم بد است. پس حتی تراکم عرضی هم منفی است یعنی محبوب شارع نیست و مذموم شده است.

روایتی در این باب است که از نظر سندی هم صحیح است.^۴ روایت به این شکل است:

۳. بحار الأنوار (ط - بیروت)، ج ۵۲، ص: ۳۳۹

۴. قبل از توضیح روایت باید دانست که این سند «علی بن ابراهیم عن ابیه عن النوفلی عن سکونی» در روایات مرحوم شیخ کلینی خیلی تکرار می‌شود از سندهای پرتکرار و پرکاربرد است. ما هم در جای خود بیان کردیم که هم نوفلی و هم سکونی مورد توثیق هستند؛ هم به دلیل روایت علی بن ابراهیم و [هم به دلایل دیگری که بیان شد]. بیان کردیم که روات علی بن ابراهیم همه ثقات هستند به دلیل اینکه او در مقدمه تفسیرش همه رجال روایی خود را توثیق کرده است و این‌ها هم قدر متیقن از علی بن ابراهیم هستند. این را هم بیان کرده‌ایم اینکه برخی می‌گویند که سکونی سنی بوده است بر فرض که این طور هم باشد این سنی بودن ضرری به روایت نمی‌رساند. هرچند اصل مسئله هم درست نیست و سکونی شیعه است؛ زیرا دلیلی که بر تسنن سکونی می‌آورد این است که او همه روایاتی که از حضرت امام صادق علیه السلام نقل می‌کند را به این صورت آورده است: «قال الصادق عن ابی عن آبائه عن رسول الله» و روایتی ندارد که در آن بیان کند: قال الصادق و در ایشان متوقف شود. برخی گفته‌اند که انگار امام صادق علیه السلام را

«عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ التَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: شَكَرَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ الدُّورَ قَدْ اكْتَفَتْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَزْفَعُ صَوْتِكَ مَا اسْتَطَعْتَ وَ سَلِّ اللَّهُ أَنْ يُوسِّعَ عَلَيْكَ.»^۵

یکی از انصار خدمت رسول اکرم ﷺ شکایت کرد که این خانه‌هایی که دور خانه او ساخته شده‌اند به خانه او چسبیده‌اند و او را احاطه کرده‌اند و به اصطلاح خانه او را خفه کرده‌اند به طوری که هیچ فضایی بیرونی برای این خانه باقی نگذاشته‌اند و خانه بدون فضای خارجی است. این نکته‌ای است که باید قبلاً در بحث‌ها مطرح شود که در شهرسازی باید برای خانه‌ها فضای بیرونی در نظر گرفت و اینکه فقط خانه را بسازیم و به صورتی باشد که شخص از خانه بیرون بیاید و در خانه دیگر بیافتد یا خانه دیگری به او چسبیده باشد و یا به یک‌راه عمومی چسبیده باشد بدون اینکه فضایی بین آن باشد، در شرعی مذموم است و قرینه آن هم همین روایت است.

بنده در یاد دارم که سابقاً به یک روایتی برخورد کردم که همین روایت را به این شکل نقل کرده است «رفع صوتک بالاذان»، یعنی صدا را برای اذان بلند کن و نه برای هر صوتی. به حضرت عرض کرد خانه‌ها من را احاطه کرده‌اند که حضرت می‌فرماید با صدای بلند اذان بگو. حال این به چه معناست که آیا فضای معنوی ایجاد می‌کند تا آن فضا را جبران کند یا شاید چیز دیگر ما آن را نمی‌دانیم. شاید هم اینکه صدا برای آن‌ها مزاحمت ایجاد کند و یواش‌یواش دور او را خالی کنند اما بعید است که چنین باشد. به هر حال یک نکته‌ای دارد که ما به این نکته توجه نمی‌کنیم و اجمالاً خیلی برای ما معلوم نیست که این راز رفع صوت برای چیست حال چه رفع صوت به وسیله اذان یا رفع صوت تنها.

اما از این «و سَلِّ اللَّهُ أَنْ يُوسِّعَ عَلَيْكَ» که خدا به تو وسعتی دهد که جای خود را عوض کنی می‌فهمیم که در نظر شرع این کار مذموم است. پس اینکه از این قضیه شکایت کرد و رسول اکرم ﷺ هم به شکایت او جواب داد و این پذیرش گله او که نوعی تقریر به‌شمار می‌آید برای ما حجت است که این کار مذموم شرع است. رسول اکرم ﷺ شکایت او را شنید و بر آن ردی نکرد و نگفت که این شکایت تو بی‌خود و بی‌جا است؛ لذا

به عنوان امام قبول نداشته و او را تنها به عنوان راوی قبول داشته است اما این چنین نیست بلکه این کار را کرده است تا روایات اهل بیت (علیهم السلام) در بین عامه مسلمین مقبولیت بیشتری پیدا کرده و رواج داشته باشد. اگر روایت را تنها از امام صادق (علیه السلام) بیان می‌کرد این روایت در نزد محدثین اهل سنت به عنوان سند موقوفه یا مقطوعه بود و مورد اعتنا قرار نمی‌گرفت و تضعیف می‌شد. پس برای اینکه روایت را از وقف خارج کرده و اتصال آن‌ها را تا رسول اکرم ﷺ درست کنند این گونه روایت می‌آورد که کار درستی هم بوده است. بنابراین این کار دلیل بر تسنن او نیست.

قسمتی از متن

معلوم می‌شود که حضرت مذموم بودن این پدیده را پذیرفته است که کسی خانه‌ای داشته باشد که هیچ فضای بیرونی نداشته و همه فضای بیرونی او به وسیله دیگران احاطه شده باشد.

و صلی الله علی محمد و آل محمد